

УДК 27-184:271.4

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2020.15.14>

АКЦІЯ ГОЛОДУВАННЯ НА АРБАТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ УГКЦ

Ростислав МУЖИК

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Софрона Мудрого, 22, м. Івано-Франківськ, Україна*

Науковий керівник: Ольга (с. Андрія) МАСЛИЙ

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра соціально-гуманітарних дисциплін, вул. Софрона Мудрого, 22, м. Івано-Франківськ, Україна

Починаючи з березня 1946 року, тобто, від часу сумнозвісного Львівського псевдособору, Українська Греко-Католицька Церква (далі – УГКЦ) опинилася загнаною у підпілля: виглядало так, наче радянська влада змогла знищити її. Однак все було інакше, оскільки вона продовжувала існувати, але нелегально. Так тривало протягом довгих 40 років і в історіографії УГКЦ цього часу називається «катакомбою» або «мовчазною».

Неможливо погодитися з твердження, що УГКЦ весь цей час «мовчала» і не намагалася змінити таке складне становище. Найактивніше почав «говорити» про свою Церкву виснажений після 18 років таборів Патріарх Йосиф (Сліпий), який за клопотанням Папи Івана ХХІІІ у 1963 р. був звільнений та переїхав до Риму. Тут, вперше, він описав як очевидець увесь біль і страждання вірних українців-католиків візантійського обряду в СРСР. Його слова хоча і були почуті, але світова громадськість була не спроможною змінити радянську тоталітарну систему. У 1984 р. Його Блаженство помирає і, здавалося, з ним померла думка про відродження УГКЦ. На щастя, приклад Йосифа Сліпого не був забутий, а «став насінням, що впало на добрий ґрунт» (Мт. 13: 8).

У 1980-х рр. активізувалася діяльність дисидентів, які стали провісниками розпаду СРСР. Це був також сприятливий час, щоби заявити про існування нелегальної УГКЦ. У цих роках у греко-католицькому підпіллі почала з'являтися труднощі, пов'язані із старінням духовенства, смертю єпископів, частковим відходом людей.¹ Однак це навпаки дало поштовх до активізації «молодого покоління» – генерації священників та мирян, які були виховані у 60-70 рр. ХХ ст.

¹ Бабинський Анатолій. «Історія УГКЦ за 90 хв.» вид. 2-ге, доп. Львів: видавництво «Свічадо», 2018. С. 115.

Наближення ювілею 1000-ліття Хрещення Русі в середовищі греко-католиків стало стимулом, аби з новою силою добиватись власної легалізації. Розпочалося проведення численних масових богослужінь, відбувалися акції протесту учасники яких вимагали відновлення прав Церкви. Найбільшою була маніфестація за легалізацію УГКЦ 17 вересня 1989 р., яка проходила у м. Львові на 50-ту річницю з дня так званого «визволення» Західної України у 1939 р. та її приєднання до Радянського Союзу. Це було своєрідною іронією, яка б мала показати, що радянській владі не вдалося змінити суспільство та вірних своєї Церкви.²

Ця акція не була поодинокую, подібні мітинги на підтримку УГКЦ відбувалися в м. Тернополі, м. Івано-Франківську тощо. Заходи завжди намагалися організувати під певну дату з української історії, яка в СРСР була заборонена.

Варто також сказати, що справу легалізації УГКЦ та національно-політичні питання (українська мова, суверенітет, а згодом – незалежність України) вирішували одночасно.³ Наприклад: у 1987 р. один із правозахисників-дисидентів Іван Гель заснував Комітет захисту УГКЦ. У тому ж році єпископи Павло Василик, Іван Семедій та група священників оголосили про свій вихід з підпілля та надіслали відповідне звернення до Папи Івана-Павла II, а копію – до першого секретаря ЦК КПРС Михайла Горбачова.

У 1988 р. під час святкування 1000-ліття Хрещення Русі кардинали Казароллі й Віллебрандс, які прибули в Москву на урочистості, говорили з владиками Филімоном Курчабою та Павлом Василюком про вихід з підпілля. А у Римі, на офіційних урочистостях 15 липня 1988 року, Папа Іван-Павло II згадав про переслідування вірних греко-католиків в Радянському Союзі. Це викликало незадоволення верхівки СРСР.⁴

Все це було історичними передумовами для кульмінаційного акту процесу виходу УГКЦ з катакомб – голодування на Арбаті.

Отже, у травні 1989 р. українська греко-католицька делегація у особах підпільних владик Филімона Курчаби, Софрона Дмитерка та Павла Василика, а також священників о. Григорія Сімкайла, о. Володимир Війтишина, о. Ігоря Возьняка поїхали до Кремля на зустріч з Михайлом Горбачовим. Однак до глави СРСР делегація потрапити не змогла, натомість їм запропонували вирішити необхідні питання з другорядними чиновниками Лук'яновим і Черкасовим, які теж уникали вирішення проблеми по суті. Врешті-решт обурені таким ставленням, греко-католицьке духовенство оголосило голодування просто в приймальні

² Бабинський Анатолій. «Історія УГКЦ за 90 хв.» вид. 2-ге, доп. Львів: видавництво «Свічадо», 2018. С. 117.

³ Вихід Церкви з підпілля: відродження УГКЦ на руїнах СРСР, - інтерв'ю з істориком. – Ніна Поліщук. URL:https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/72124/ (дата звернення: 25. 10. 2019).

⁴ Бабинський Анатолій. «Історія УГКЦ за 90 хв.» вид. 2-ге, доп. Львів: видавництво «Свічадо», 2018. С. 117.

Верховної Ради СРСР. Потім їх змусили покинути «червоні стіни», у зв'язку з цим акція ненасильницького спротиву (з 16 травня) перейшла на одну з найбільших пішохідних московських вулиць – на Арбат. Присутній у той час у Москві Степан Хмара без вагань долучився до акції.⁵ Його підтримують москвичі-дисиденти Андрій Ковальов і Анатолій Доценко та багато росіян, які всіляко допомагали голодуючим.⁶ Це свідчило про те, що процес легалізації УГКЦ відбувався паралельно з розпадом СРСР.⁷

Голодування на Арбаті – це унікальна акція. Тому, що це відбувалося в Москві, у столиці СРСР, а не в Києві. За свідченням істориків, Москва у час перебудови була найбільш ліберальною та демократичною тому, саме там можна було проводити різні акції, контактувати із «Західним Світом», чого не можна було зробити в Україні, яку в часи Горбачова називали «бастіоном застою», яка продовжувала бути під впливом консервативного Володимира Щербицького.⁸

Починаючи з 21 травня мітингарів активно підтримували «виїзні групи» зі Львова, Івано-Франківська, Тернополя та інших міст [3]⁹:

Владика Володимир (Війтишин) – Архієпископ і Митрополит Івано-Франківський розповідав про акцію на Арбаті, в якій він також брав участь: *«Це голодування розпочали ми, священники, єпископи, але продовжили наші вірні. Це голодування тривало майже рік, поки не почали реєструвати перші громади»*.¹⁰

Пані Ольга Фостик, учасниця голодування на Арбаті, пригадувала: *«Коли у Москві розпочалося голодування вірних УГКЦ у 1989 р., ми разом з о. Тарасом Сеньківим в складі 13 осіб вирушили туди. На Арбаті, найбільше ми молилися до Духа Святого, щоб підказував, що робити і що говорити. І в тій хвилині почула відповідь у душі: «Пошукай римо-католицьку церкву і там зможете відправити богослужіння». [...] Я довідалася де знаходиться римо-католицька церква, - чоловік написав мені адресу. [...] Там нас радо прийняв старший брат церкви, який дозволив нам відправити богослужіння навіть впродовж 3-х днів. Це була церква Непорочного Зачаття Матері Божої в Москві. [...] Так, перший раз тут, у нашому обряді, відбулося богослужіння. Це була надзвичайна радість!»*.¹¹

⁵ Голодна молитва 1989 року. URL: <https://zbruc.eu/node/27653> (дата звернення: 03. 11. 2019).

⁶ «Правда визволить...»: Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 25-ліття легалізації УГКЦ, 6 листопада 2014 р./ за ред. о. П. Марцелюка, С. Гуркіної, В. Суботіна – Жовква: Місіонер, 2015. – 200 с.

⁷ о. Тарас Бублик: Вихід Церкви з підпілля: відродження УГКЦ на руїнах СРСР. URL : <https://rozмова.wordpress.com/2018/08/19/taras-bublyk/> (дата звернення : 25. 10. 2019).

⁸ о. Тарас Бублик: Вихід Церкви з підпілля: відродження УГКЦ на руїнах СРСР. URL : <https://rozмова.wordpress.com/2018/08/19/taras-bublyk/> (дата звернення : 25. 10. 2019).

⁹ Голодна молитва 1989 року. URL : <https://zbruc.eu/node/27653> (дата звернення : 03. 11. 2019).

¹⁰ Митрополит Володимир: Нам потрібно ці події пам'ятати, бо так відроджувався наш дух. URL : <http://ugcc.if.ua/novyny/4954-mytropolyt-volodymyr-nam-potribno-tsi-podii-pamiataty-bo-tak-vidrozdzhuvavsia-nas-dukh-video.html> (дата звернення : 02. 11. 2019).

¹¹ Спогади М.Муратова. На шляху до незалежної України: погляд у минуле з Москви // Віртуальний музей, 26.03.2011.

«Перед від'їздом приїхали до нас Степан Хмара й Ірина Калинець. Вони нам повідомили, що вже приготували групу людей, яка приїде на Арбат, щоби продовжувати голодування. І справді, незадовго люди поїхали в Москву, групи змінювали одна одну, і стояли, і молилися, і трималися аж десь до кінця листопада... І вистояли...», – згадував інший учасник акції на Арбаті, а теперішній Архієпископ та Митрополит Львівський Кир Ігор (Возняк).

Відповідальні у справах релігії глушливо говорили, що УГКЦ складається з «трьох стариков да еще п'яти беззубых баб». Одначе численні написи учасників акції стверджували наступне: «Ми є!», «Нас п'ять мільйонів», «Поверніть нам нашу Церкву», «Віддайте храми, збудовані нашими предками для нас».¹²

«Радянська влада намагалася всіляко показати, що насправді переслідування проти УГКЦ не носило характер переслідування релігії, а уніати наскрізь займалися антирадянською діяльністю. – констатує о. Тарас Бублик, науковий співробітник Інституту історії Церкви УКУ. Однак демонстрація на Арбаті змогла показати брехню атеїстичного режиму, оскільки в той час у Москві проходив Міжнародний конгрес журналістів, який не міг оминати своєю увагою таку подію в серці СРСР, як протест проти існуючого порядку. Це робило для Союзу імідж, який не відповідав образу ліберальної політики Горбачова. Тому 21 листопада 1989 р. Рада в справах релігії при Верховній Раді СРСР дозволила реєстрацію греко-католицьких громад, а 24 листопада цього ж року відповідне рішення було дубльоване в УРСР».¹³

Оскільки про голодування вже дізнався весь світ, Михайло Горбачов взявся радикально вирішувати «питання уніатів» в СРСР: 1 грудня 1989 р. відбулася офіційна зустріч між Горбачовим та Папою Іваном-Павлом II у Ватикані на якій обговорювалося життя УГКЦ в союзній реальності.¹⁴ За кілька годин перед зустріччю, голова Ради у справах релігій при уряді УРСР Микола Колесник, знаючи наперед про результати переговорів, повідомив, що «громади греко-католиків можуть реєструватися так само, як і інші релігійні групи».¹⁵

Процес легалізації потрібно оцінювати в контексті цілого підпілля. Це було бажання людей вірити в Бога, мати свою Церкву. Духовний вимір цієї сторінки історії був напрочуд важливим, можливо, ми ще не до кінця усвідомлюємо наскільки. Влада просто відчула, що вона зазнає поразки.

¹² «Правда визволить...»: Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 25-ліття легалізації УГКЦ, 6 листопада 2014 р./ за ред. о. П. Марцелюка, С. Гуркіної, В. Суботіна – Жовква: Місіонер, 2015. С. 90.

¹³ Ірина Коломиєць. «Тільки з Богом можемо щось здобути...» // «Арка», № 11 (93), червень 2004 року. С. 93.

¹⁴ З історії УГКЦ. Зустріч Папи Івана Павла II з Михайлом Горбачовим. URL: http://news.ugcc.ua/video/z_%D1%96stor%D1%96i_ugkts_zustr%D1%96ch_papi_%D0%86vana_pavla_%D0%86%D0%86_z_mihailom_gorbachovim_72352.html (дата звернення: 30.10.2019)

¹⁵ Спогади М. Муратова. На шляху до незалежної України: погляд у минуле з Москви // Віртуальний музей, 26.03.2011.

Таким чином, легалізація УГКЦ – це завершення періоду існування Церкви в нелегальних умовах. З початком горбачовської «перебудови» розпочався процес масового свідчення, що УГКЦ не знищена, що тоталітарний режим, незважаючи на всі спроби, не зумів підірвати основ її існування. Саме «голодна молитва на Арбаті» показала, що Церква не припинила свого існування і що безперспективною є політика втручання в церковно-релігійне життя. Так, 1989 р. став початком внутрішнього «розкріпачення» УГКЦ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабинський Анатолій. «Історія УГКЦ за 90 хв.» – вид. 2-ге, доп. – Львів: видавництво «Свічадо», 2018. – 160 с.
2. Вихід Церкви з підпілля: відродження УГКЦ на руїнах СРСР, - інтерв'ю з істориком. – Ніна Поліщук. URL: https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/72124/ (дата звернення: 25.10.2019)
3. Голодна молитва 1989 року. URL: <https://zbruc.eu/node/27653> (дата звернення: 03.11.2019)
4. До 25-ліття легалізації УГКЦ: свідчення пані Ольги Білої-Фостик. URL: <http://www.buchacheparchy.org.ua/component/content/article/1-novyny/1538-do-25-littja-legalizaciji-ugkc-svidchennja-pani-olgy-biloji-fostyk.html> (дата звернення: 29.10.2019)
5. З історії УГКЦ. Зустріч Папи Івана Павла II з Михайлом Горбачовим. URL: http://news.ugcc.ua/video/z_%D1%96stor%D1%96i_ugkts_zustr%D1%96ch_papi_%D0%86vana_pavla_%D0%86%D0%86_z_mihailom_gorbachovim_72352.html (дата звернення: 30.10.2019)
6. *Ірина Коломиєць*. «Тільки з Богом можемо щось здобути...» // «Арка», № 11 (93), червень 2004 року.
7. о. Тарас Бублик: Вихід Церкви з підпілля: відродження УГКЦ на руїнах СРСР. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2018/08/19/taras-bublyk/> (дата звернення: 25.10.2019)
8. «Правда визволить...»: Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 25-ліття легалізації УГКЦ, 6 листопада 2014 р./ за ред. о. П. Марцелюка, С. Гуркіної, В. Суботіна – Жовква: Місіонер, 2015. – 200 с.
9. Спогади М. Муратова. На шляху до незалежної України: погляд у минуле з Москви // Віртуальний музей, 26.03.2011.
10. Митрополит Володимир: Нам потрібно ці події пам'ятати, бо так відроджувався наш дух. URL: <http://ugcc.if.ua/novyny/4954-mytropolyt-volodymyr-nam-potribno-tsi-podii-pamiataty-bo-tak-vidrodzhuvavsia-nas-duk-vidrodzhuvavsia-nas-duk-vidrodzhuvavsia-nas-duk-video.html> (дата звернення: 02.11.2019)

Дата надходження до редакції: 09.10.2019